Quaderns Rafael Benet

41

2023

FUNDACIÓ RB RAFAEL BENET

Cartes de Josep Llorens Artigas a Rafael Benet: de Barcelona a París (1918-1939)

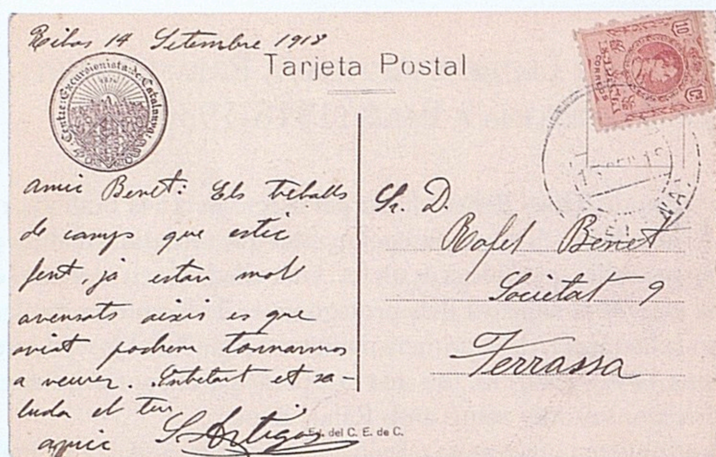
Que el Fons epistolar de Rafael Benet -donat per la seva neta a la Biblioteca de Catalunya (BC) l'any 2018- és d'una excepcionalitat que ultrapassa d'altres pel nombre de corresponsalies que aplega és un fet. Una ullada al seu inventari ens dona la nòmina gairebé exhaustiva dels protagonistes de la cultura catalana, sobretot de l'art i la literatura, de la primera meitat del segle XX. I Josep Llorens Artigas (Barcelona 1892- 1980) no fou una excepció, ans al contrari, s'erigeix com un dels corresponsals més actius amb Rafael Benet.

Ambdós mantingueren una estreta relació amical i professional de la qual es retroalimentaren per a donar el millor d'ells mateixos en qualsevol dels registres en què s'expressessin, ja fora el crític-artístic com el creatiu. Si bé de moment no disposem de les cartes de Benet rebudes per Llorens Artigas, almenys disposem de mitja partitura gràcies a l'exhaustiu arxiu que el terrassenc ens ha llegat. En tot cas, el ressò de la seva veu es fa ben palès a moltes d'elles. Aquestes cartes i postals ens el mostren en la seva nua humanitat, des dels seus encerts i desencerts, des de les seves expectatives, il·lusions i angoixes; unes cartes que barregen, sense solució de continuïtat, vida artística i privada –i sovint el gran sentit de l'humor de Llorens Artigas- i que evidencien els forts vincles entre dos dels artistes i crítics d'art catalans més importants del moment, òbviament amb el permís de Feliu Elias.

La corresponsalia consta d'una cinquantena de documents que van des de 1918 fins a l'any 1958, aproximadament.[1] Sense ànim ni extensió suficient per a exposar-les amb l'exhaustivitat que mereixerien, he fet una tria de les més rellevants en quant al seu contingut. Cartes i postals[2] que eleven el tàndem Benet-Llorens com a un dels més actius, inclús en contextos hostils per a la cultura catalana com foren el de la dictadura primoriverista prèvia a la segona república, els anys de guerra civil i durant el franquisme, períodes des d'on cap dels dos renuncià ni a la seva projecció professional en l'àmbit català ni l'internacional i, ni de bon tros, a la necessitat de mantenir viu el llegat cultural de la seva generació.[3]

Cartes de la Mancomunitat (1918-1923)

Ben sabut és que la relació entre ambdós es consolidà amb la incorporació del primer a l'Agrupació Courbet.[4] De ben segur la coneixença mútua es remuntava entorn de la seva estada a l'Escola de Francesc d'A. Galí i, sobretot, des de la

Ribes 14 Setembre 1918
Tarjeta Postal
amic Benet: Els treballs de camps que estic fent, ja estan molt avensats així es que aviat podrem tornarnos a veure. Estimat et saluda el teu amic J. Artigas
Sr. D. Rafel Benet
Societat 9
Terrassa

Postal de Josep Llorens Artigas a Rafael Benet des de Ribes de Fresser de 14 de setembre de 1918 Fons Rafael Benet. Biblioteca de Catalunya.

pàgina d'art de *La Veu de Catalunya*,[5] on Benet hi col·laborava des de 1912; pàgina de la qual n'arribarà a ser director l'any 1923, un any abans que aquell marxés a París per encetar una nova etapa com a artista, deixant enrere també la seva tasca docent i com a secretari i adjunt de la direcció a l'Escola Tècnica d'Oficis Artístics.[6]

Llorens Artigas es va estrenar com a crític d'art a *La Veu* l'any 1917[7] i des d'aquesta capçalera va escriure, al·ludint a Benet, en set articles sobre diverses col·lectives catalanes, des de les seves conegudes "Partites" i de manera monogràfica en dues ocasions.[8] Pel que fa a altres publicacions com *El Dia*, *L'Instant*, *La Revista*, *Gaseta de les Arts*, entre d'altres, va escriure directament o indirectament sobre el terrassenc en unes sis ocasions, tot plegat entre 1918 i 1924.[9] Més enllà d'aquest interval, ja a París, va escriure amb certa assiduïtat entre 1933 i 1935 per a *Mirador* i *Art*, revista aquesta on li dedicà un altre article al terrassenc.[10]

Al voltant de Josep Armengol i de Francesc Domingo

A finals de 1918 li adreça una carta on tracta diversos temes, com la mort de l'escultor Josep Armengol i l'ajut que pot donar Benet a Francesc Domingo: '*Amic Benet: Aquí va l'article pel "Dia" que em demanaves pel nostre plorat Armengol.*[11] *Vosaltres els que mes intimareu amb ell sou els [que] vos pertoca fer ressaltar els trets característics de la seva vida d'home i artista i també la serenitat de la seva mort, jo he donat tot el que podria donar, hauria pogut estendrem mes, però hauria sigut per a dir ço (sic) que hauria sentit dir als que foren de mes temps amics d'en Armengol. Tinc un gran interès en l'exposició*

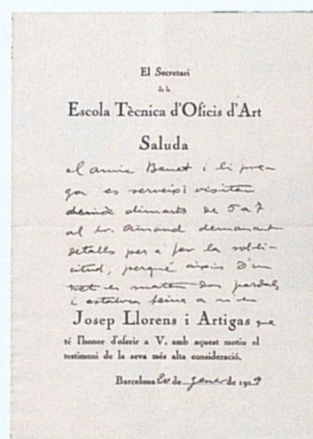

Josep Armengol, *Noia amb un gibrell.* bronze, c. 1915-1918. Donació de Associació d'Amics de les Arts 1920 (Museu d'Art Jaume Morera. Fotografia MNAC).

Domingo, per poc que vengués a ell li semblaria molt i tens de fer-te càrrec que per a la seva família 1000 pts. Es una quantitat fabulosa. Espero que per poc que puguis hi dediquis un moment i m'ho escriuràs....'.[12] Benet també dedicà un breu article d'homenatge a Josep Armengol el febrer de 1919.[13]

La preocupació per Domingo continuarà sent tema d'una altra carta d'aquells anys on també l'informa sobre la convocatòria municipal d'una plaça de professor de dibuix, fent-li avinent l'alt concepte que té d'ell en Galí, traslladant-li a la vegada que sembla receptiu a què Benet participi en alguns projectes que té pensats. Sobre Domingo li torna a dir: '*...Fora un gran que, què el pobre Domingo fes unes quantes pessetes perquè no pot pintar per manca de colors; arribar a fer tan sols unes 500 Pts. a ell li semblaria una fortuna...*',[14] i li suggereix a Benet, de passada, si pot anunciar la seva exposició de gener de 1919 a *El Dia*. De fet, el seu neguit és l'avantsala del llarg parèntesi en què Domingo no va exposar individualment, és a dir, entre 1923-1927.[15]

Un any més tard,[16] informa a Benet que Domingo ja té un nou taller: el que llogà al carrer Canuda núm. 2 de Barcelona.[17] La seva admiració pel pintor, i que també expressà a la premsa escrita,[18] es deixa veure en tota la seva veritat a aquestes cartes. En tot cas, confià en l'ajut de Benet per aixecar un Domingo en hores baixes.[19]

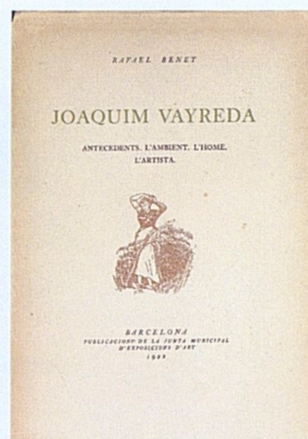
Cartes de J. Llorens Artigas a R. Benet
Xavier Soler Àvila

El Secretari
de la
Escola Tècnica d'Oficis d'Art
Saluda

Josep Llorens i Artigas
té l'honor d'oferir a V. amb aquest motiu el testimoni de la seva més alta consideració.

Barcelona 20 de gener de 1919

Carta de Josep Llorens Artigas a Rafael Benet com a Secretari de l'Escola Tècnica d'Oficis d'Art de 20 de gener de 1919 Fons Rafael Benet. Biblioteca de Catalunya.

RAFAEL BENET

JOAQUIM VAYREDA

ANTECEDENTS. L'AMBIENT. L'HOME. L'ARTISTA.

BARCELONA
PUBLICACIONS DE LA JUNTA MUNICIPAL D'EXPOSICIONS D'ART

Coberta de de la monografia de Rafael Benet sobre Joaquim Vayreda. Barcelona, Publicacions de la Junta Municipal d'Exposicions d'Art, 1922. Biblioteca de Catalunya.

Sobre l'encàrrec a Rafael Benet de la monografia i exposició de Joaquim Vayreda

L'any 1921, potser abans de la seva estada a París, becat per estudiar les pastes i els esmalts egipcis,[20] Llorens Artigas li fa avinent a Benet que ha estat nomenat per la Junta Municipal d'Exposicions de Barcelona per realitzar la biografia de Joaquim Vayreda: '*Caríssim. Saluda afectuosament a la teva senyora i al nano de part meva. De tu celebro puguis pintar força per a satisfacció nostra. Ahir dijous va haver-hi reunió del comitè i es va aprovar l'acta escrita meva*[21] *en la que es deia se t'encomanés la biografia "V." Llavors al dir que t'avisessin tot seguit, l'Oficial de secretaria va dir-me que ja ho havia fet a instancies d'en Barbeny.*[22] *Segurament t'enviarem la carta (que jo en vegi la copia) a 'La Publicitat'...*'.[23] Aquesta carta conté, a més, informació sobre l'encàrrec en sí, com els emoluments de 1000 pessetes per encarregar-se tant de redactar la biografia de Vayreda,[24] com de l'exposició d'homenatge al pintor i, en general, de la direcció i difusió de tot plegat.

Cartes des de París (1924-1939)

Llorens Artigas va escriure unes quantes postals i cartes a Benet en les seves visites prèvies a França abans del 1924, on s'hi establí per uns disset anys, les quals es fan reveladores tant de l'opinió que li mereixia l'ambient parisenc, de la seva tasca com a ceramista que –no pas sense dificultats– va poder projectar

Francesc Domingo, *Els jugadors*. oli sobre tela, 1920. Adquisició Plandiura, 1932 (Fotografia MNAC).

arreu, de les amistats i contactes que va fer amb artistes com Picasso, Marquet o Dufy, com del seu parer sobre la crítica i el mercat d'art francesos. El ceramista mai perdé l'interès per tot allò que succeïa a Catalunya, fins i tot s'erigeix en un informal ambaixador i relator de l'art català, del qual diu, en resum, res té a envejar al que es fa i/o arriba a París d'altres indrets. Però anem a pams.

Al voltant d'un oli de Benet: Picasso, Dufy i la *critique* francesa

Probablement l'octubre de 1927 li escriu una substanciosa carta on 'repassa' alguns crítics d'art francesos i trenca una llança pels catalans, especialment Elias: '*... l'Apa es un home que està molt per damunt dels crítics actuals que té França, i parlo dels crítics seriosos, no dels bandarres com Fels, Waldemar George*[25]*... Vauxcelles*[26] *i altres satèl·lits. A tots els conec personalment (no es cap honor) i al dir bandarres hauria pogut dir xantatgistes, és el mateix. En Zervos*[27] *[és] un xic més serio però bastant pastanaga...*'. A la mateixa carta segueix: '*...de moment et diré que als Cahiers d'Art es pot dir que econòmicament estem en mans de Picasso i d'en Dufy i que aquestes revistes d'avantguarda es venen... més a Barcelona que a Paris i si es compren els francesos amb exclosió (sic) dels estrangers, trobarem que se'n venen més a Barcelona que a Paris i això ho se pel propi Zervos....*'.[28] Aquesta observació sobre els *Cahiers d'Art* serà capturada per Benet a *La Veu*, on escriguè: '*Barcelona és una de les ciutats del mon -segons digué Zervos al meu amic Josep Llorens Artigas- on, relativament hi ha més subscriptors*

Josep Llorens Artigas i Raoul Dufy, *Vas de les nedadores*.
París, 1926. Fotografia, Metropolitan Museum of Art, New York.

de Cahiers d'Art'.[29] Veiem com, en certa manera, esdevingué un corresponsal de confiança a París per a Benet, que també li dona mesura tant de la receptivitat dels artistes catalans a les novetats parisenques com la d'un públic, el català, que demanava estar ben informat. De fet, és habitual a les crítiques de la Pàgina Artística de *La Veu* que Benet esmenti, inclús monogràficament, aquests crítics francesos, als quals coneix bé com a lector dels *Cahiers d'Art*.

Segons diu a la mateixa carta, se'n va endur a París un oli de Benet; obra que no se n'estigué d'ensenyar a amics, coneguts i saludats, com diria Pla: '*El teu quadre el faig servir de pedra de toc per a conèixer el valor de tota aquesta criticalla (sic). Per ara dos homes solament han tingut paraules dignes: en Picasso i en Dufy. El primer s'ho mirà, s'interessà d'una pila de coses i digué: "esta bién", sense fer cap mes comentari... En Dufy s'hi aturà més i digué coses molt justes. Digué [que] aquest... és un bon quadre, [però] dels que fa quedar malament l'autor perquè es troba en una plenitud i un començament -com al pas de l'adolescent a l'adult-... En canvi [les de] la crítica, ni val la pena de consignar-les: en Florent Fels es demanà perquè tenia penjat un quadre pompier, es pensà que era una broma; en W. George ni s'ho mirà, li vaig ensenyar i no digué res; en Zervos es limità a dir que no li agradava. Estic segur que aquests parers haurien hagut de sentir a en Picasso i en Dufy i a hores d'ara estarien descobrint tantes virtuts... en aquest quadre que tu i jo i tothom quedaria escruixit (sic). Aquí va tot molt podrit, i si a casa nostra tenim molts defectes, cal també saber veure. Quan tenim raó caiem sempre pels excessos: o vinga [a] parlar de la pintura catalana o, tot d'un plegat, el de fora es el millor del mon...*'.[30] Llorens Artigas fa una apologia de la pintura catalana en general –i de la de Benet en particular–, tot negligint de l'opinió d'algunes vaques sagrades de la crítica francesa del moment davant allò que es 'ven', o es projecta al món, des de París. De ben segur temptejava amb el quadre de Benet –a la manera d'informal marxant– perquè el terrassenc pogués exposar a París, la qual cosa succeirà el maig de 1928 al *VI Salon des Tuileries*, celebrat al *Palais de Bois* de París, certamen on el terrassenc presentà dos olis,[31] i on tornarà a exposar en dues ocasions més.

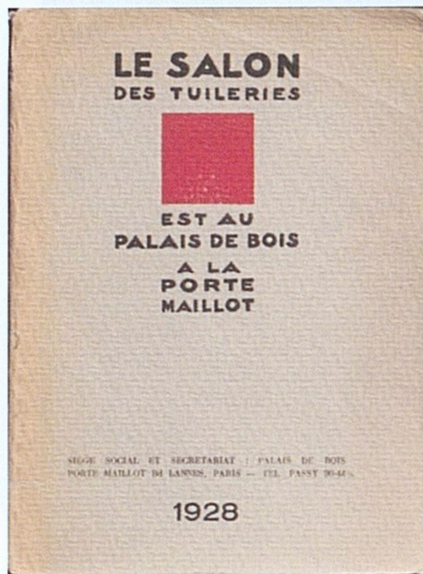

Rafael Benet. *Grup de la família al Faure*. Oli sobre tela. Obra exposada el 1928 al *Salon des Tuileries* de París.

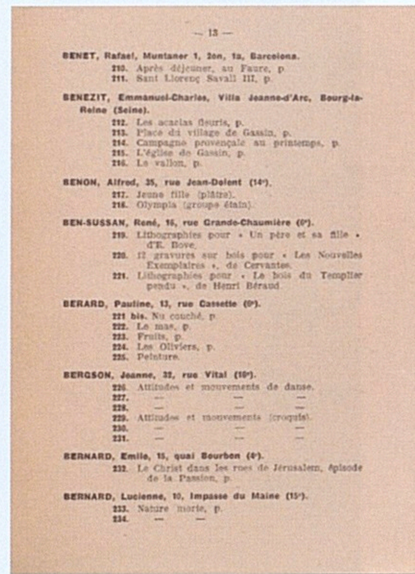
Tot i això, Llorens Artigas també es va relacionar amb altres crítics més receptius a les novetats vingudes de fora com G. Coquiot, A. Dreyfus, C. Roger Marx, G. Charensol, G. Duthuit, M. Raynal i E. Tisserand, aquests dos darrers, probablement, autors dels primers articles monogràfics sobre ell de 1927 i 1929.[32] Pel que fa a Florent Fels, en general era un crític del gust de Benet, tot i l'estripada que el ceramista fa d'ell pel seu insolent estirabot.

Tornant sobre la crítica d'art catalana: Benet, Elias i Gasch

L'any 1929 escriu una nova –i també substanciosa– carta a Benet, que aquell any exposarà al *VII Salon des Tuileries*, des de la qual també li fa cinc cèntims dels

Portada del catàleg del *Salon des Tuileries* de París de 1928 on Rafael Benet hi va exposar dos olis. McGill Library, University of Toronto.

— 13 —

BENET, Rafael, Muntaner 1, 2on, 1a, Barcelona.
210. Après déjeuner, au Faure, p.
211. Sant Llorenç Savall III, p.

BENEZIT, Emmanuel-Charles, Villa Jeanne-d'Arc, Bourg-la-Reine (Seine).
212. Les acacias fleuris, p.
213. Place du village de Gassin, p.
214. Campagne provençale au printemps, p.
215. L'église de Gassin, p.
216. Le vallon, p.

BENON, Alfred, 35, rue Jean-Dolent (14e).
217. Jeune fille (plâtre).
218. Olympia (groupe étain).

BEN-SUSSAN, René, 16, rue Grande-Chaumière (6e).
219. Lithographies pour « Un père et sa fille » d'E. Bove.
220. 12 gravures sur bois pour « Les Nouvelles Exemplaires », de Cervantes.
221. Lithographies pour « Le bois du Templier pendu », de Henri Béraud.

BERARD, Pauline, 13, rue Cassette (6e).
221 bis. Nu couché, p.
222. Le mas, p.
223. Fruits, p.
224. Les Oliviers, p.
225. Peinture.

BERGSON, Jeanne, 32, rue Vital (16e).
226. Attitudes et mouvements de danse.
227. — — —
228. — — —
229. Attitudes et mouvements (croquis).
230. — — —
231. — — —

BERNARD, Emile, 15, quai Bourbon (4e).
232. Le Christ dans les rues de Jérusalem, épisode de la Passion, p.

BERNARD, Lucienne, 10, Impasse du Maine (15e).
233. Nature morte, p.
234. — —

Pàgina tretze del catàleg del *Salon des Tuileries* de París de 1928 on Rafael Benet hi va exposar dos olis McGill Library, University of Toronto.

mecanismes de presentació d'obra a les col·lectives franceses, la publicació d'articles, el pagament per la inclusió de fotografies al catàleg, etc. Havent vist ja la part d'escultura de la mostra li diu: '*... Aniré a les Tulleries a veure la pintura i t'enviaré la meva impressió de les teves coses al mig del batibull d'aquí...*'. L'altre tema central de la llarga carta és, de nou, l'Apa: '*I ara passem a l'Apa: l'Apa i jo hem pensat, pensem i pensarem sempre diferent, però tant ell com jo tenim un criteri personal de l'art, ell per cultura i de primera mà, jo més aviat intuïtiu. El resultat ve a ser el mateix, per això es pot atacar tot menys la seva personalitat. Prescindint de si te raó o no, al llegir l'Apa em dona l'idea de les coses de que ell parla, encara que jo [en] pensi el contrari. Al llegir Gasch no veig més que el reflex de les coses que escriuen els crítics parisencs o que viuen a París, i això no m'interessa gens, ja que els crítics de París son poc interessants i els millors es nodreixen a les mateixes fonts de l'Apa, les úniques...*'.[33]

Si bé no es prodigà massa en polemitzar des del seu vessant com a crític, no dubta en fer-ho epistolarment amb en Benet, a qui de ben segur té com a discret confident. Llorens Artigas és ben lluny de l'actitud extrema per transcendir d'un Gasch, tot desqualificant el llegat que el precedeix, només admirant encegat Miró i Dalí, i atacant la crítica que difereix del seu paper, ço és, Elias i Benet,

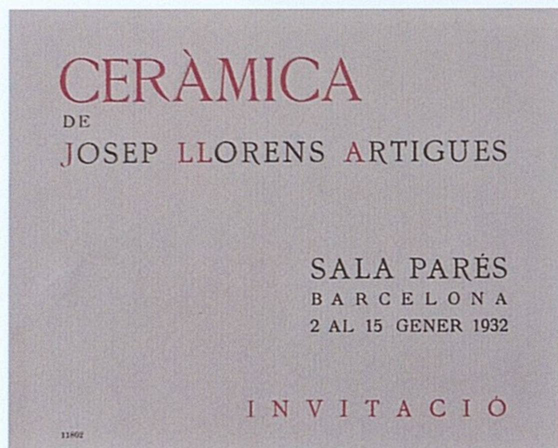
Josep Llorens Artigas. *Clar de Lluna*. Gerro en gres. París, 1927. Museu del Disseny de Barcelona. Fotografia: Guillem Fernández-Huerta, MNAC.

arribant a l'insult personal.[34] Amb tot, no el reconeix com a crític d'art honest, sinó més aviat un oportunista.

Una breu carta sense data explícita i probablement de c. 1930 conté un paràgraf eloqüent al respecte i revelador de la seva bonhomia: '*... per acabar un bon consell: pinta força, la pintura queda, la critique (sic) és inexistent i a penes eficaç. Accepta el fer de crític com un deure moral, però pinta*'.[35] A la mateixa carta afegeix una comparació de caràcters entre Benet, Elias i ell mateix, tot dient de l'Apa i per al·lusions de Gasch: '*... ell si volgués, hauria fet una rebentada, però justificada, pel concepte que ell te de la pintura.*'

L'afer del gerro *Clar de Lluna*: una adquisició excepcional de la Junta de Museus de Barcelona (1932)

Benet li dedica el mes de gener un estat de la qüestió crític esmentant la introducció que li va fer Josep Pijoan per al catàleg novaiorquès de la *Brummer Gallery* –on Llorens Artigas faria la seva primera exposició individual a l'estranger– i transcrivint les crítiques d'Ernest Tisserand de 1929 i la que va fer Elias per a la revista *Mirador*,[36] on podem veure com el català va més enllà en les seves apreciacions que el francès, remuntant-se a la tradició de la qual beu, cosa que després desenvoluparà Benet en un segon article sobre el ceramista –amb dos dies de diferència–, on farà una recensió de la mostra de la Sala Parés, la primera individual de Llorens Artigas, i on el terrassenc desplega el que hom pot considerar la més profunda aproximació a la seva ceràmica fins al moment, la primera on destaca, per exemple, les qualitats matèriques de les seves peces.[37]

Invitació per a l'exposició de Llorens Artigas a la Sala Parés de 1932, del 2 al 15 de gener. Unitat Gràfica. Biblioteca de Catalunya.

Amb una postal potser de finals de gener o principis de febrer de 1932 li diu a Benet poc abans d'una propera visita seva a Barcelona: '*Benvolguts amics! Uns mots de pressa per a recordar-vos a la meva arribada que en Rafel no descuidi lo del Museu, que ho necessito com el pa que menjo i que ho consideraré com un bon servei d'amic. Car l'exposició de N.Y. s'ha ajornat fins el 5 de mars i em convenen noves satisfactòries per a remuntar els meus ànims i treballar de valent. Una abraçada a vosaltres i als nois de vostre... Llorens Artigas*'.[38]

El 17 de gener, però, Benet ja parla obertament del fet que *Clar de Lluna*, l'obra en qüestió, pugui ser adquirida per als museus de Barcelona.[39] D'aquest article val la pena reproduir un breu fragment: '*... Jo, que ignoro els preus que foren posats a cada una de les peces que figuraren a l'exposició..., no puc explicar-me el motiu pel qual aquestes peces millors no han restat a Barcelona, si no és que fossin valorades d'una manera molt més alta que les altres. Únicament en aquesta raó es pot trobar una mitja excusa del perquè els gresos rosa i el pot central de l'exposició no hagin estat adquirits. Aquests gresos admirables, se'n tornaran a París. Vull deslliurar, doncs, la meva consciència de català dels remordiments que en aquest moment l'atenyen, si no es lliurés a la confessió pública següent: La millor peça de l'exposició.... ha de restar a Barcelona. Cal que el nostre Museu d'Arts Decoratives l'adquireixi...*'. Un fragment on el terrassenc denota certa preocupació per no poder assegurar la seva compra. Però l'atenció que Benet dispensà a l'obra de Llorens Artigas des de *La Veu* des de primers d'any seria clau, tot fent una passa de gegant en l'entrada al museu, en general, de la ceràmica artística –i la seva en particular–. Gràcies als seus articles,

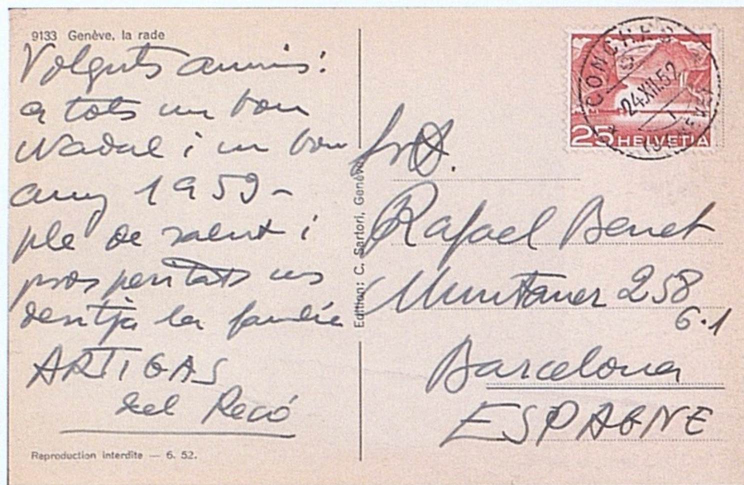

Pàgina 5 del Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona de gener de 1933 amb la reproducció del gerro *Clar de Lluna* de Josep Llorens Artigas. Biblioteca de Catalunya.

obres considerades abans art decoratiu o aplicat assoliren l'estatus d'art, és a dir, el mateix nivell que la pintura o l'escultura.

El 7 de març de 1932, un cop inaugurada la mostra americana, escriu: '*Benvolgut Benet: acabo de rebre la teva lletra: encantat de lo del Museu, però convindria obrar ràpidament i parar el cop a en Folch, que encara que esta molt per a mi, defensarà el reglamentarisme (sic) i dirà que se'm comprarà més endavant, etc. Conec que en Llimona i Rebull defensaran el meu cas i el gerro aquest, no un altre, per això l'Apa també t'ajudarà; ..., no em descuidis aquest afer en el que m'hi empenyat (sic) l'amor propi i el que porto al gerro de que es parla. Confio amb tu prou!...*'.[40] Veiem, doncs, com Llorens Artigas marca de prop tot el procés previ a l'adquisició. La resta de la carta conté informacions diverses sobre una propera visita de Benet i la seva família a París, de ben segur amb motiu de la participació de Benet al *X Salon des Tuileries*, amb indicacions sobre l'allotjament, les visites a monuments i exposicions, el taller, etc., així com indicacions precises sobre com desenvolupar dues conferències de Benet a París, cicle al qual el ceramista donaria un valuós suport.[41]

Llorens Artigas cada cop tenia més clar que volia el gerro a Barcelona, i no qualsevol, sinó *Clar de Lluna*, en el que s'hi havia fixat Benet i que ell també valorava com una de les seves millors peces d'aquells primers anys a París (1927). Amb el pas dels dies el volia, i ho expressava amb vehemència inusitada, a Barcelona.[42] De ben segur Benet li faria avinent que hauria d'exposar el gerro al Saló de Montjuïc per poder ser adquirit, tal com ens aclarirà Benet més endavant. A una nova carta li diu: '*Amic Benet: Que tal com va per aquí dalt!... que pot*

9133 Genève, la rade

Volguts amics:
a tots un bon
Nadal i un bon
any 1959 –
ple de salut i
prosperitats us
desitja la família
ARTIGAS
del Recó

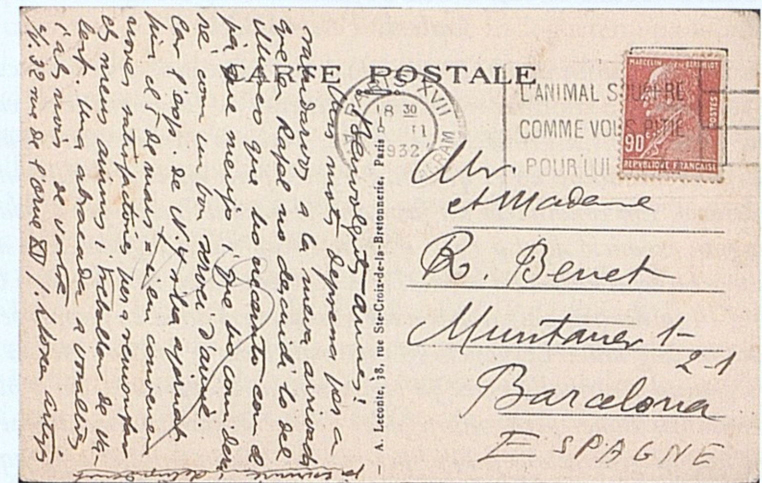
Sr. D.
Rafael Benet
Muntaner 258
6-1
Barcelona
ESPAGNE

Reproduction interdite — 6. 52.

Postal de Josep Llorens Artigas a Rafael Benet des de Ginebra de Nadal de 1958. Fons Rafael Benet. Biblioteca de Catalunya.

arribar a sortir-te'n amb la complicació del gerro del Museu; estic amb ànsia, doncs m'agradaria... tenir quelcom al Museu... pels quartos que necessito com el pa que menjo, sobretot amb el retard americà...'.[43]

Llorens Artigas, però, eleva certa 'crisi' quan li retreu a Benet que no es comuniqui amb ell sense saber el perquè. Així, a una carta escrita el 10 o 12 de maig de [1932] –dies i mes que consten a la mateixa–, és a dir, a les portes de la inauguració del Saló de Montjuïc i del de Barcelona –i ja havent-se trobat el mes de març en persona a París–, li diu: '*Home de Deu! No ho facis mes això de no escriure. Jo pensava, que has pogut fer! per a molestar a en Benet i anava esporuguit per aquests carrers ple d'un remordiment desconegut. Potser pensava, l'afer del gerro va malament i no gosa dir-me "ni ase ni bestia", però encara que tot això ho consideri, com deia en una de les meves cartes, com un favor especial i particular envers mi, jo no podria obligar-te a reeixir. Demés l'Obiols m'envia una lletra molt gentil que contrasta encara més amb el teu silenci i aquí tens el teu ceramista amic... tornant boig per moments...*'.[44] La preocupació pren caire dramàtic segons es desprèn d'aquestes línies, però cal considerar la possibilitat que Benet no pogués respondre per ser aquella una primavera, i en general un any, especialment intens per a ell, participant en conferències, en set exposicions seves, en l'organització del Saló de Montjuic i el de Barcelona, en dirigir i assumir bona part dels escrits d'art de *La Veu*, etc., per no esmentar la seva tasca des de la Junta al voltant de la gran adquisició Plandiura d'aquell mateix any, entre d'altres.

CARTE POSTALE

Mr Madame
R. Benet
Muntaner
2-1
Barcelona
ESPAGNE

Postal de Josep Llorens Artigas a Rafael Benet des de París de 1932. Fons Rafael Benet. Biblioteca de Catalunya.

Poc temps després, al juny, Benet ens confirma ja: '*... Josep Llorens Artigas, que és també un dels noms que figuraven en la meva llista mínima de candidats al Museu, té al Saló sis magnífiques peces de ceràmica. L'aportació de Llorens cau de ple dintre de l'art pur... L'aportació de Llorens, tota excel·lent, assoleix un major grau líric en el gerro 'Clar de lluna'... el qual és la peça assenyalada per enriquir el nostre Museu*'.[45] Sens dubte, Benet contribuí abastament a situar Llorens Artigas com a pioner a escala internacional d'una nova ceràmica encara per esclatar.

Les adquisicions dels museus barcelonins d'aquell any foren excepcionals, especialment les d'art contemporani, entre les quals olis i escultures d'Humbert, Sunyer, Hugué, Gargallo, Rebull, Granyer, Carles, Mestres i Cuairan. Sobre *Clar de Lluna* Benet ens diu: '*... la Junta acordà amb encert l'adquisició del gres magnífic titulat Clar de lluna... la qual obra ha d'ésser considerada com a art pur i no com a art aplicat... Llorens no és tan solament un tècnic: és un líric que es serveix dels seus coneixements del foc i de la química i que es refia per a servir la lírica d'aquella quantitat infinitesimal d'absurd que algunes vegades produeix l'atzar –per dir-ho d'alguna manera o altra– controlat del foc.*' Tal com deixa ben clar al principi del seu informe per al *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, era requisit indispensable que per poder adquirir obra els artistes l'exposessin als certàmens oficials, car el reglament prohibia les adquisicions públiques a particulars, directament als artistes, col·leccionistes o galeristes, la qual cosa limitava la capacitat d'adquisició dels museus i, segons ell, calia reconduir.[46]

Sobre 'treure el cap d'una vegada' i l'exposició de Picasso a la *Galerie Petit* (1932)

En una carta, també de 1932, entra en detall sobre la seva situació com a artista i el seu desig de triomfar internacionalment: '*... De moment no vaig a Itàlia, aniré segurament a l'Ardêche, al centre, però no en tinc gaires ganes. El que voldria es treballar; no es que no ho faci, però tot es treball d'incubadora i preparació. Em convindria un forn com el pa que menjo per a poder preparar una gran exposició aquí a Paris i treure el cap d'una vegada, però a la manera forta, per a repercutir a tot arreu...*'.[47] I segueix: '*... en Marcel Ray i la seva dona que el 14 juillet (sic) vaig trobar a cal Marquet em donaren records per a vosaltres i això ho faig ara... L'exposició Manet molt bona*[48]*, la d'en Picasso menys;*[49] *la part cubista i surrealista ara ja cansa massa, les èpoques rosa i blava sempre interessants. Bones però enfarfegades de literatura i de socialisme. Em temo molt que les generacions futures per reacció, siguin injustes amb aquest pintor, però en tindrà la culpa el bluf i la gloria excessiva que s'ha prodigat a una obra poc coneguda, que s'ensenyava amb compte gotes (sic). L'exposició de conjunt no l'afavoreix gens, malgrat el valor d'algunes obres. Bé, una abraçada del vostre amic que us estima. Llorens Artigas*'. Aquí no se n'està de relacionar les mancances que, al seu parer, tingué la que és considerada com a primera gran mostra retrospectiva picassiana a París, amb un ressò extraordinari que augmentà encara més la fama del malagueny. El veiem també per aquells anys ben relacionat amb artistes com Albert Marquet, un dels fauvistes francesos més interessants i amb el que també va col·laborar, així com amb Marcel Ray.[50]

De retorns i llegats

Benet i Llorens Artigas representaren un informal –no declarat, però influent– front de difusió i valoració de l'art català, tant des del retir parisenc d'un, com des de la permanència aquí durant la dictadura instaurada el 1923 i el posterior exili durant la Guerra Civil de l'altre. En l'alta responsabilitat que tenien amb el país des dels seus escrits d'art s'hi veu un deure moral, com bé li digué a Benet, però afegirem que també en el fet de crear obra. I de França, Llorens Artigas, tornarà amb rotunds èxits internacionals per continuar, des de casa, una incontestable etapa de maduresa que augmentà el seu prestigi arreu del món, sense renunciar ni a la docència, ni a crear escola ceràmica, tant al llarg dels anys quaranta i després des del Racó de Gallifa, a partir del 1951, lloc on s'hi establí i des d'on també s'hi adreça epistolarment a Benet, si bé amb una freqüència menor a l'acostumada, donada la proximitat geogràfica i la major freqüència de les seves trobades.

Cal fer esment, ja per acabar, de la implicació del ceramista en la puixant vida artística catalana de postguerra gràcies també al suport de Benet i d'altres crítics, escriptors, artistes, galeristes o promotors, com per exemple V. M. d'Imbert, que l'inclogué com a convidat d'honor al VII Saló d'Octubre de 1954, o la tasca feta des dels *Salones de Mayo*, que inclogueren una secció de ceràmica al costat de les de pintura i escultura, per no esmentar també la incorporació d'obra seva, com de Benet, a l'exposició fundacional del *Museo de Arte Contemporaneo de Barcelona* l'any 1960 a la Cúpula del Coliseum, projecte que va fer fallida, però que sens dubte tenia una lògica històrica i nacional respecte de l'actual MACBA del qual, se suposa –i potser això ja és suposar massa–, aquell havia de ser l'embrió o la idea a seguir.

Crítics i historiadors de l'art com J. Corredor-Matheos, A. Cirici Pellicer, D. Giralt-Miracle, J. Teixidor, A. del Castillo, F. X. Puig Rovira, F. Miralles, entre d'altres, han contribuït des dels seus escrits a una major valoració de la nova ceràmica des de mitjans del segle XX. Autors que, tant des de capçaleres generalistes com *La Vanguardia, Gran Via, Destino* –on també hi col·laborà el ceramista–, com des de les especialitzades en art com *Correo de las Artes* o *Batik*, han fixat el transcendental paper de Llorens Artigas en l'art català i internacional, de la mateixa manera que ho han fet ceramistes de gran categoria com Antoni Cumella, Jordi Mercadé, Elisenda Sala o el mateix Joan Gardy, alguns d'ells deixebles seus o que seguiren les seves ensenyances, sense oblidar altres precursors com Francesc Quer, Antoni Serra, Marià Burguès o Josep Maria Gol, als quals també hi dedicaren textos crítics d'art com O. Junyent, J. Garriga i Manich, J. M. Junoy, F. Pujols, C. Capdevila o el mateix J. Folch i Torres, i que representaren una primera onada en la valoració de l'art ceràmic, la qual fou augmentada abastament per crítics i historiadors de l'art com Josep Pijoan, Feliu Elias, el mateix Llorens Artigas, Joan Cortès –gran amic seu i crític d'art que tingué continuïtat després de la Guerra Civil– i, sobretot, per la mesura justa que ens donà, tant de l'obra de Josep Llorens Artigas com de la nova ceràmica artística, Rafael Benet i Vancells.

XAVIER SOLER ÀVILA

Notes

1 Fons Rafael Benet Capsa 5/1; topogràfic de la BC on es conserven les cartes que es transcriuen o citen en aquest article, algunes de les quals, sense datació explícita al text, ha calgut datar-les a partir dels seus continguts.

2 Postals des de llocs com Ginebra, Londres, París, Ribes de Fresser, Barcelona, Gallifa, amb les quals es comunica amb Benet tant per a felicitar-se nadals, l'any nou, donar records a la família i amics, com per comunicar qüestions relatives a llurs professions.

3 Llorens Artigas fa ús recurrent de contraccions no normatives i sol marcar les pauses prèvies a encetar o continuar una frase amb el signe '=' o bé amb un guió '-', sent habitual la no puntuació de les oracions, per la qual cosa m'he permès d'incorporar-la a les transcripcions així com d'eliminar aquelles. Tampoc se'n desfà de lèxic o gramàtica prenormativa sent habitual l'ús inadequat d'articles, adjectius, adverbis, pronoms, connectors, verbs o substantius, als quals afegirà algun gal·licisme –alguns dels quals he mantingut– i que també han estat actualitzades per a millor comprensió del lector. Tanmateix, he respectat alguns arcaismes marcant-los amb un

'(sic)' en tant que entenedors i mantenidors de l'esperit de la comunicació. Cal dir que la seva loquacitat el fa escriure tal com raja, sense embuts, sovint amb el·lipsis, digressions, girs, etc., i amb una grafia sovint de difícil lectura, la qual cosa dificulta la seva transcripció i interpretació.

4 SUÀREZ, Alícia, *Un estudi sobre Rafael Benet*, Barcelona: Fundació Rafael Benet, 1991, p. 76-90; on l'autora ens parla abastament de l'origen de l'agrupació, del paper que hi jugaria Benet en afegir-se a ella i de com tingué el seu reflex a la seva pintura, a la qual el mateix Benet anomenaria la seva 'època Courbet'.

5 En endavant, al text principal, *La Veu*.

6 Per a un major coneixement de la vida i obra de Llorens Artigas, remeto al lector a monografies com les de COURTHION (1977), catàlegs d'obra com el de MIRALLES (1992), o treballs publicats en col·laboració entre Universitat de Barcelona, la Fundació J. Llorens Artigas o el MNAC, com el de MAS (1993) sobre els seus escrits d'art, o més recentment el catàleg de l'exposició *Hamada & Artigas. Els colors del foc* a càrrec de BRU (ed.), MAYUMI, TAKUJI, KENJI (2021) i els *Records d'un ceramista* a càrrec de BRU (ed.), LLORENS ARTIGAS (2022), per no deixar d'esmentar el també recent treball, aquest de caire més sentimental, *Facècies d'en Llorens Artigas*, de la seva filla Mariette LLORENS (2022).

7 LLORENÇ (sic) Artigas, Josep, "La Pedagogia del dibuix", *La Veu de Catalunya*, 5 de novembre de 1917, p. 5-6; article on qüestiona, per pessimista, la crítica que Elias va publicar sobre l'Escola de F. d'A. Galí i els seus mètodes d'ensenyament artístic. Li seguiran altres dos articles seus a *La Veu de Catalunya*: "El senyor Elias s'ha enfadat" i "El senyor Elias s'atempera (II i darrera part de "El senyor Elias s'ha enfadat"")", d'11 i 25 de març de 1918 respectivament. En general, però, Llorens Artigas mantindrà amb ell una relació cordial i de respecte.

8 LLORENS ARTIGAS, Josep, "Exposició Benet-Armengol a Terrassa", *La Veu de Catalunya*, 29 octubre 1918, p. 14-15; primer article monogràfic seu sobre Benet per a la Pàgina Artística de *La Veu*, compartint protagonisme amb Josep Armengol arran de la seva exposició conjunta; LLORENS ARTIGAS, Josep, "Rafael Benet, el pintor de la civilitat", *La Veu de Catalunya*, 22 Maig 1924, p. 4; segon article seu sobre Benet el mecanoscrit o galerada del qual també forma part del Fons Benet de la BC; aquest fou reeditat el mateix 1924: LLORENS ARTIGAS, Josep, "Rafael Benet, el pintor de la civilitat", *La Revista*, Barcelona. Any X, Núm. 211, 1-16 Juliol 1924.

9 MAS, Ricard, *Josep Llorens Artigas. Escrits d'art*, Barcelona: Universitat de Barcelona, Fundació J. Llorens Artigas, 1993; recull gairebé exhaustiu –per la relació que inclou fins al 1924– dels seus escrits d'art, amb un substanciós estudi crític introductori i una selecció de textos íntegres del ceramista.

10 LLORENS ARTIGAS, Josep, "Rafael Benet", *Art*, Barcelona, Vol. I., Núm. 6, Març 1934, p. 172-173.

11 LLORENS ARTIGAS, Josep, "Josep Armengol", *El Dia*, Terrassa, Any I, Núm. 168, 4 de novembre 1918, p. 5; article publicat vuit dies després de la mort de l'escultor i que li hauria encarregat Benet abans de la seva mort. S'inclou nota a peu de pàgina dient que un cop compost aquest article, els arribà la notícia de la mort sobtada d'Armengol el 27 d'octubre. Al mateix diari es publicà, com a homenatge al jove escultor: BENET, Rafael, "Exposició Benet-Armengol a Terrassa", *El Dia*, Terrassa, Any I, Núm. 168, 4 Novembre 1918, p. 4-5; reproducció íntegra de l'article de Benet per a *La Veu de Catalunya* de 29 d'octubre de 1919.

12 Carta d'Artigas a Benet de 1918 amb encapçalament com a Secretari de l'Escola Tècnica d'Oficis d'Art.

13 BENET, Rafel (sic), "Josep Armengol, escultor", *Vell i Nou: revista quinzenal d'art*, Barcelona, Any IV, Núm. 84, 1r de febrer de 1919, p. 43-44.

14 Carta d'Artigas a Benet de 1918 amb encapçalament de l'Escola Tècnica d'Oficis d'Art (Secció de vespres de l'Escola Superior dels Bells Oficis).

15 BARENYS, Natàlia, *El Plasticisme espiritual de Francesc Domingo*, Barcelona: Mediterrània, 2008, p. 185; tal com consta al treball de Barenys, les dues següents exposicions individuals de Domingo foren a dues galeries parisenques, la *Percier* (1922) i a *Le Chien Andalous* (1930), probablement gràcies al concurs del ceramista.

16 Carta d'Artigas a Benet de 1919.

17 BARENYS, Natàlia, "Francesc Domingo i Rafael Benet. El moment avantguardista", *Quaderns Rafael Benet*, Barcelona: Fundació Rafael Benet, 2007, núm. 18, p. 6-8.

18 Llorens Artigas va fer quatre articles sobre Francesc Domingo a *La Veu de Catalunya*, tots ells l'any 1918, i un l'any següent per a *Vell i Nou*, sense comptar les vegades que l'esmenta a articles sobre les exposicions col·lectives en què participà.

19 LLORENS ARTIGAS, Josep, "Barcelona MCMXIX", *L'Instant*, Barcelona-París: Joaquim Horta, Any II, Núm. 1, 15 Agost 1919, p. 5; on Llorens Artigas parla del paper que l'Agrupació Courbet va tenir al Saló de 1919. En destaca l'aportació de Domingo, a qui posa en un pedestal per *Noi malalt*, no sense deixar d'esmentar les tres obres de Benet, les pintures suburbials de Josep Beltran, les d'Espinal, Miró, Obiols, Ricart i Torres-Garcia.

20 LLORENS ARTIGAS, Josep, *Les Pastes ceràmiques i els esmalts blaus de l'Antic Egipte*, Barcelona: Impremta de la Casa de la Caritat, 1922; estada parisenca de la qual se'n va derivar aquest llibre de fórmules químiques sobre l'elaboració de pasta ceràmica i la seva coloració.

21 Pel que sembla, Artigas exercí com a secretari d'actes del comitè de la Junta Municipal d'Exposicions de Barcelona en representació de l'Escola Tècnica d'Oficis d'Art. La notificació, com s'esmenta, se li envià a Benet a *La Publicitat*, capçalera on treballà entre 1920 i 1922.

22 Probablement, es refereix a Josep Barbey, president de la Junta Municipal d'Exposicions de Barcelona.

23 Carta d'Artigas a Benet amb encapçalament de l'Escola Tècnica d'Oficis d'Art de 1921.

24 BENET, Rafael, *Joaquim Vayreda?: antecedents, l'ambient, l'home, l'artista*, Barcelona: Publicacions de la Junta Municipal d'Exposicions d'Art, 1922.

25 Es refereix a George Waldemar, crític i historiador de l'art polonès actiu per aquells anys a França.

26 Louis Vauxcelles, un dels més influents crítics d'art francesos conegut per haver encunyat els termes Fauvisme i Cubisme.

27 Christian Zervos, editor i una de les principals firmes de *Cahiers d'Art*.

28 Carta d'Artigas a Benet des de Paris de 1927.

29 BENET, Rafael, "Lleures d'aficionat", *La Veu de Catalunya*, 19 novembre 1927, p. 5.

30 Carta d'Artigas a Benet des de París de 1927; pel que fa al quadre que esmenta Llorens Artigas i que probablement s'exposaria al *Salon des Tuileries*, el seu fill Joan Gardy Artigas, en comunicació oral de l'onze d'agost de 2023, em va dir que no li constava cap oli de Benet entre les seves propietats, sent també possible que es vengués en algun certamen parisenc.

31 *Le Salon des Tuileries : est au le Palais de Bois : a la Porte Maillot*, 1928, [catàleg de l'exposició], París: F. Michel, 1928, p. 13; '*... 210. Aprés dejeuner, au Faure... / 211. Sant Llorenç Savall III...*'; aquests foren els dos olis exposats per Benet segons consta al catàleg; potser el primer era el que tenia Artigas a París com a 'pedra de toc'.

32 BRU, Ricard (ed.), LLORENS ARTIGAS, Josep, *Records d'un ceramista*, Barcelona: MNAC, Fundació J. Llorens Artigas, 2022, p. 71.

33 Carta de Llorens Artigas a Benet des de París de mitjans de maig o principis de juny de 1929. Datació aproximada deduïda del fet que el ceramista li diu a Benet que encara no ha vist l'apartat de pintura (havent vist ja el d'escultura) i que el *VII Salon des Tuileries* s'inaugurava el 8 de maig i es clausurava el 30 de juny d'aquell any.

34 FONDEVILA, Mariàngels, SEGURANYES, Mariona (eds.), *Feliu Elias Bracons. La realitat com a obsessió*, Barcelona: MNAC, 2022 (Monografies 09); on s'entra en detall sobre la polèmica entre Gasch i Elias –que també implicà Benet– i que assolí el seu zenit, pel que fa al terrassenc, amb la publicació de l'article de Gasch "Personalismes" per al número 1 dels *Fulls Grocs* de 15

de desembre de 1929, precipitant el trencament de relacions entre ambdós. Vegeu: FONDEVILA, SEGURANYES, op. cit., 2022, p. 102-103; la polèmica amb Benet que continuà amb la publicació del full volander o manifest promogut per Àngel Planells, *Crítics infal·libles* (Blanes: Impremta Blandònia, 1930), on Elias també va rebre per part de Gasch.

35 Carta d'Artigas a Benet c. 1930.

36 BENET, Rafael, "Opinions sobre l'art de Josep Llorens Artigas", *La Veu de Catalunya*, 6 gener de 1932, p. 5.

37 BENET, Rafael, "Ceràmica de J. Llorens Artigas (Sala Parés)", *La Veu de Catalunya*, 8 gener de 1932, p. 5.

38 Postal d'Artigas a Benet de 1932 de finals de gener o principis de febrer enviada des de París, 32 Rue de l'Orne XV; a la seva primera individual a can Parés li seguiria aquesta mostra novaiorquesa –ajornada, segons ens diu Bru– al mes de març següent. Vegeu: BRU, op. cit., 2022, p. 115-116; on l'autor parla de la possibilitat que l'ajornament fos una repetició de la mostra, anunciada, en principi, per al desembre de 1931.

39 BENET, Rafael, "El millor gres de l'exposició de Josep Llorens Artigas a la Junta de Museus", *La Veu de Catalunya*, 17 gener de 1932, p. 5.

40 Carta d'Artigas a Benet des de Paris el 7 de març de 1932 amb encapçalament 32 Rue de l'Orne XV Tel. Vaugirard 22-94.

41 JARDÍ, Enric (comissari), *Rafael Benet*, catàleg de l'exposició al Centre Cultural de la Caixa de Terrassa, (23 gener - 2 març 1997) i al Palau Moja (Barcelona, 11 març - 13 abril 1997), Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1996, p. 27; segons consta al catàleg, l'any 1932 Benet 'Fa un cicle de conferències sobre art modern català a l'*Institut d'Arts et Archéologie*, institució annexa a la Sorbona de París'; en realitat participà en un cicle de conferències sobre art català promogut per la Fundació Cambó (Centre d'Estudis de l'Art i la Cultura Catalans) de la Universitat de París en el qual hi participaren, entre el 13 de febrer i el 16 de març de 1932, experts com Focillon, Folch i Torres, Elias, Maseras, Ràfols i el mateix Benet, qui tancà el cicle amb dues conferències els dies 15 i 16 de març. Vegeu: BENET, Rafael, "Fundació Cambó a la Sorbona. Curs de conferències sobre pintura catalana", *La Veu de Catalunya*, 13 febrer de 1932, p. 8; on ens informa i relaciona amb detall el programa. Vegeu també: BENET, Anna, "Benet i la docència, La Sorbona. 1932", *Quaderns Rafael Benet*, Barcelona: Fundació Rafael Benet, Núm. 9, desembre 2002, p. 12-13; on ens parla sobre aquesta carta i les indicacions que Llorens Artigas li donà per a les conferències.

42 Actualment, és al Museu del Disseny de Barcelona junt amb altres obres de Joan Gardy i Mariette Llorens. L'any 2004 s'incorporaren –ara si, al MNAC– dos gerros seus dels anys 1930 i 1937 procedents de la col·lecció Riera.

43 Carta d'Artigas a Benet posterior al 7 de març de 1932 enviada des de París amb encapçalament 32 Rue de l'Orne XV Tel. Vaugirard 22-94; tot i que podria haver estat escrita des de Nova York, ja que la data és de dos dies després de la inauguració a la *Brummer Gallery* i potser era als Estats Units.

44 Carta d'Artigas a Benet de 10 o 12 de maig de [1932] des de París amb encapçalament 32 Rue de l'Orne XV, Tel. Vaugirard 22-94.

45 BENET, Rafael, "Exposició de Primavera. Saló de Montjuïc. III – Escultura... Ceràmica, orfebreria, laca", *La Veu de Catalunya*, 22 juny de 1932, p. 5.

46 BENET, Rafael, "Adquisicions per al Museu en els Salons de "Montjuïc" i "Barcelona"", *Butlletí dels museus d'art de Barcelona. Publicació de la Junta de Museus*, Barcelona: Junta de Museus, 1931-1937, Volum III, Núm. 20, Gener 1933, p. 1-7.

47 Carta d'Artigas a Benet des de París de 25 de juliol de 1932.

48 Refereix l'*Exposition Manet* retrospectiva del pintor realitzada a París aquell any.

49 La mostra es realitzà a la *Galerie Petit* el mes de juny de 1932.

50 Crític d'art, pintor i autor, entre d'altres, d'una monografia sobre el pintor alemany Georges Grosz.

Llorens Artigas vist per Benet

Com a complement a l'anterior text sobre les cartes de Llorens Artigas a Benet i, en no poder consultar, pel moment, les cartes que el pintor i tractadista d'art envià al ceramista, transcrivim a continuació les opinions que Rafael Benet publicà a *La Veu de Catalunya* sobre Llorens Artigas durant el anys 1932 a 1936, textos que evidencien l'estima que tenia per la seva obra.

Opinions sobre l'art de J. Llorens Artigas

El ceramista Josep Llorens Artigas exhibeix aquests dies a la Sala Parés. La ceràmica de Llorens, coneguda arreu del món, fins avui no havia estat mostrada a Barcelona. Hom podrà admirar aquestes peces úniques fins el dia 15 del corrent.

En el mateix moment que l'art de Llorens Artigas ha conquistat d'una manera rotunda totes les voluntats dels nostres artistes i col·leccionistes, conquista també l'atenció dels novaiorquesos: Josep Pijoan, el nostre eminent crític d'art, ha prefaciat el catàleg d'aquesta exposició de ceràmica catalana –no pas popularista, sinó bella, dura i perfecta com la xinesa– a Amèrica.

Copiem a continuació dues opinions: la d'un eminent crític estranger, i la d'un no menys eminent crític català.

D'Ernest Tisserand a *La Renaissance*:

"Els Gres d'Artigas són ceràmica de primera categoria.

Anatole France ha dit que el més bonic estil no és el més senzill, sinó el que sembla senzill. La simplicitat dels gres d'Artigas és de la mateixa naturalesa; no és una simplicitat afectada, però tampoc no és una simplicitat naïve. És el resultat de llarga meditació, de difícils estudis, d'experiències múltiples. Artigas emmotlla ell mateix les seves peces. No cerca descobrir noves formes: les formes belles, fetes a mà, li són suficients. La matèria és pura, bona, precisa. És en el joc dels seus esmalts que tota la subtilitat del seu art troba el camí. Artigas no utilitza altres esmalts que els de la seva pròpia composició, i mai cap fórmula no ha estat usada per ell, cap assaig no ha estat fet, sense que immediatament hagi estat transcrit en un quadern, avui atapeït, que molts dels seus companys voldrien tenir a mà.

Ací és on resideix el secret de la simplicitat. És gràcies a tantes experiències que Artigas ha pogut vestir les seves ceràmiques amb aquesta vestidura que té tots els mèrits de la distinció, i que és tan difícil de trobar en altres ceramistes.

En resum, sota l'aspecte de tradicional els gres d'Artigas, austers i de noble execució, penetren per la màgica dels seus esmalts en el món d'una novetat."

I Joan Sacs diu en el *Mirador*:

"Cert que la porcellana i el gres d'art són meravellosament conreats a Dinamarca, a Àustria, a Anglaterra i Alemanya; però a la saga dels ceramistes clàssics de la Xina i del Japó, França fou la primera nació que introduí aquest art enlluernador a Europa. I fou França l'únic poble que durant cinquanta anys experimentà tot

Retrat de Josep Llorens Artigas dins el catàleg de l'exposició *Esmaltes y cerámicas de gres* al Club Urbis de Madrid. 26 de febrer al 16 de març de 1960. Unitat Gràfica. Biblioteca de Catalunya.

sol les pastes, vernissos i esmalts que convenen a la ceràmica de gran foc. En aquest mercat principal de la ceràmica d'art, en aquesta terra de mestres ceramistes havia, doncs, d'ésser molt difícil a un ceramista estranger de fer-hi forat.

El nostre conciutadà Josep Llorens Artigas ha tingut, però, la sort i el talent de fer-se pas entremig d'aquests mestres i ocupar-hi un lloc envejable després de vuit anys d'experiments i pràctiques endiablades.

Ultra el talent i la sort, calia posseir també una enorme dosi d'optimisme i d'empenta. Sense aquests dos ingredients la sort no arriba mai a regalar-nos. Molt d'optimisme calgué a Llorens Artigas per vèncer els incomptables i gegantins obstacles que la ceràmica disposa, a manera de paranys de desistiment, al pas dels seus postuladors. Moltes amargors, molts desespers i vacil·lacions hagué de vèncer el nostre ceramista en la soledat i humilitat del seu obrador de Charenton, quan el dimoni del foc, aquell mal esperit que els millors ceramistes xinesos temien més que la damnació, s'interposà entre l'anhel del ceramista i la química infernal dels forns arborats.

Per fi, Llorens Artigas reeixí en el seu dificilíssim art algunes peces que degueren ésser de gran valor, quan els col·leccionistes per excel·lència, els millors connaisseurs i els marxants més exigents, li esgotaven la producció. Ara mateix, el primer marxant d'ací de Nova York ha emparaulat el ceramista català per organitzar una exposició lliure de tot risc a la gran capital americana."

6 de gener de 1932

Ceràmica de J. Llorens Artigas (Sala Parés)

Diu que Josep Pijoan, el nostre gran líric de l'arqueologia, ha tingut cura de presentar als novaiorquesos, amb mots encomiàstics, el català de Charenton-le-Pont, Josep Llorens Artigas. Pijoan ha posat uns mots al catàleg de l'exposició que el nostre ceramista té oberta actualment a Nova York. Diuen en resum, aquestes paraules, que els grans artistes de la ceràmica xinesa de les èpoques de Tang i Sung, en tenir esment d'aquesta exposició de Llorens Artigas, s'hauran arribat fins a la Cinquena Avinguda per analitzar els gresos exhibits. I diu Pijoan que els grans artistes xinesos han retornat avergonyits a la tomba en veure que aquest català de París ho fa tan bé com ells.

Llorens Artigas, alhora que a Nova York, exhibeix a Barcelona els seus gresos admirables i hom s'adona, al primer cop de vista, que Pijoan no ha exagerat pas en els mots que ha posat al catàleg de l'exposició americana. Tots els esperits cultivats de la nostra ciutat estan d'acord en ço que Pijoan ha escrit de la ceràmica de Josep Llorens Artigas. La ceràmica que aquest petit home irònic, graciós i xerraire ha cuit a Charenton és, simplement, una meravella. Normalitat i sensibilitat hi ha en aquestes formes i matèries endurides al foc. Atzar del foc, controlat per aquest petit català, que ha realitzat aquestes meravelles a còpia de grans sacrificis.

En aquests temps magnífics, en els quals la raó econòmica menysprea totes les altres raons, i per tant, la raó de la sensibilitat, aquest català de París, per assolir aquestes meravelles qualitatives, ha lluitat amb els atzars del foc fins assolir servir-se'n gairebé a mesura de la seva voluntat. Però aquesta lluita és cara. Les fornades fracassades se succeeixen. Les peces en les quals els atzars del foc no han pogut ésser controlats per la intel·ligència, el ceramista de Charenton les va destruint. Diuen que davant del seu antic forn del Quai des Carrieres, el Sena té menys profunditat degut a les peces fallides que Llorens Artigas hi ha llançat.

A la fi, el ceramista ha arribat al final de la lluita victoriós. No és pas una victòria fàcil la seva; haver arribat a l'aspecte de normalitat, jugant amb l'atzar, i haver-hi arribat, sobretot en algunes peces, dotant la matèria de totes les qualitats que els homes sensibles estimen. Dotant la matèria d'una riquesa sensualment lírica, per la qual aquestes formes ceràmiques han esdevingut art pur, com la més bella i desinteressada escultura o pintura.

Per aquesta normalitat –la qual ja comença de determinar-se en les formes– i per l'alta sensualitat de les matèries acolorides de la manera més sensible, els gresos de Llorens Artigas es pot dir que no tenen època. Són, com totes les coses realment belles, substancialment tradicionals: són d'avui –absolutament modernes– però podrien ésser d'ahir. Lluny, doncs, del que hom anomena estil nou, i malgrat tot, la novetat i la sorpresa són ací en quantitat i qualitat. Hom prova la novetat i la sorpresa ací, davant els blancs inefables i els roses subtils, els verds decidits o matisats, els blaus agrisats, etcètera. La matèria dels gresos de Llorens és un festí pels ulls i pel tacte. Brunyits, llisos o delicadament jaspiats aquests gresos són bells com una flor, com una fruita, com la galta d'una noia o subtilment fantasiosos d'ornament com la pell dels rèptils més preciosos.

Hom ha evitat ací els regalims de les pastes: els atzars del foc han estat emprats ací d'una manera subtilíssima. El gran ceramista Llorens Artigas ha fet donar al foc tot el rendiment de miracle que el foc pot donar. I quan aquest element ha traspassat la subtilitat del miracle –l'equilibri de la normalitat i sensibilitat–,

Llorens Artigas vist per Benet

Jaume Pla, Retrat de Rafael Benet per al seu llibre de 1934 *Arcadia sense mite*. Biblioteca de Catalunya.

quan ha aparegut la grolleria del pur atzar sense control, Llorens Artigas ha tornat a llançar i tornarà a llançar noves peces al Sena, fins a trobar altra vegada noves meravelles –peces úniques– meravelles de les excavacions que han de venir.

8 de gener de 1932

El millor gres de l'exposició de J. Llorens Artigas a la Junta de Museus

És innegable que la millor peça ceràmica de l'Exposició Llorens Artigas és la que ocupa la capçalera: a un domini tècnic d'alta qualitat, pel qual la matèria està al punt, ajunta aquella part d'atzar –també al punt– per la qual hom pot dir que es tracta d'un gres d'alta sensibilitat. És realment una peça de Museu que faria bona companyia a les millors peces xineses del Cernuschi o del Museu Oriental Asiàtic de Colònia.

Llorens Artigas ha clausurat suara l'exposició a la Sala Parés, la qual fou comentada en l'hora oportuna en aquestes columnes. Els amateurs barcelonins han retingut alguns d'aquells pots admirables; però, cal dir-ho, han deixat sense encetar la vitrina dels gerros rosa –una de les troballes ceràmiques més reeixides quant a sensibilitat de color– i han oblidat la peça central de l'exposició: aquell pot blanc, gris, roig, en el qual la qualitat assoleix una major i, per tant, altament misteriosa, sensualitat.

Jo, que ignoro els preus que foren posats a cada una de les peces que figuraren a l'exposició, que tan bon record ha deixat entre els connaisseurs, no puc explicar-me el motiu pel qual aquestes peces millors no han restat a Barcelona, si no és que fossin valorades d'una manera molt més alta que les altres. Únicament en aquesta raó es pot trobar una mitja excusa del perquè els gresos rosa i el pot central de l'exposició no hagin estat adquirits.

Aquests gresos admirables, se'n tornaran a París. Vull deslliurar, doncs, la meva consciència de català dels remordiments que en aquest moment l'atenyen, sinó es lliurés a la confessió pública següent:

La millor peça de l'exposició J. Llorens Artigas –almenys la millor– ha de restar a Barcelona. Cal que el nostre Museu d'Arts Decoratives l'adquireixi; que no es deixi perdre aquest exemplar bellíssim de ceràmica, realitzat per un català.

No crec que la quantitat que l'artista demani d'aquesta peça arruïni la Junta de Museus; no ho crec. Però suposant que el preu d'aquest exemplar fos fabulós, hom hauria de procurar-se els diners, encara que per obtenir-los hom hagués d'organitzar una capta pública.

Cal que aquest gres admirable –blanc-gris i amb un cop de foc en una galta– resti per sempre més a Barcelona.

17 de gener de 1932

Exposició de Primavera. Saló de Montjuïc

[…] Josep Llorens Artigas, que és també un dels noms que figuraven en la meva llista mínima de candidats al Museu, té al Saló sis magnífiques peces de ceràmica. L'aportació de Llorens cau de ple dintre l'art pur i així és considerat per totes les persones sensibles o simplement documentades. Cada una de les peces exhibides mereix comentari extens. Avui no tinc temps ni espai per fer-los. Llorens exhibeix el gerro vori, el gerro pell de síndria, el gerro gras untuós verd brillant, el gerro groc (tons tendres: groc, verd i ocres), el gerro rodó –poma del diable– fill de la bona tradició xinesa, semimat, agradable al tacte, coloració de fruita.

L'aportació de Llorens, tota excel·lent, assoleix un major grau líric en el gerro *Clar de lluna*, que reproduïm, el qual és la peça assenyalada per enriquir el nostre Museu.

22 de juny de 1932

J. Llorens Artigas, ceramista

És un dels nostres valors triomfants ací i a fora. Actualment exposa a la Sala Parés una bona quantitat de peces de gres de gran foc, que afermen, tant com els seus coneixements tècnics, la sensibilitat ceramista de l'autor, sense la qual no hi ha possibilitat de donar obra realment qualitativa.

Cal fer constar que els seus coneixements tècnics són adquirits per via d'assaig i a còpia de grans fracassos, més que per un regular aprenentatge.

L'exposició de Llorens Artigas és un dels èxits de la quinzena. Les peces de gres del nostre artista –ja s'ha dit altres vegades– no s'han de classificar entre les obres baixament decoratives o baixament aplicades, sinó entre les obres d'art pur. Tant com una sensibilitat i una sensualitat ceramistes per produir-les, calen una sensibilitat i una sensualitat ceramistes per gaudir-ne la contemplació i gustar-ne el tacte.

L'allunyat i, malgrat tot nostre, Josep Pijoan, escriví en el catàleg de l'exposició de Josep Llorens Artigas a Nova York, que el nostre artista havia ressuscitat la sensibilitat i la tècnica preciosa dels xinesos dels bons temps. És una qualitat que els catalans d'avui necessitàvem empeltar en el nostre esperit, aquesta de fer una mica nostres els refinaments del gust extrem oriental. En els centres de cultura

Llorens Artigas vist per Benet

europea aquesta fusió de la sang oriental i occidental és ja més que centenària, i la transfusió de la sang extrem oriental s'hi intentà més d'una vegada.

Ja que els catalans no tenim la sort de posseir un Guimet o un Victoria and Albert Museum, anem a veure un vell i vivent reflex oriental en les vitrines de can Parés, en les quals Llorens Artigas exhibeix els seus gerros occidentals de gres, admirables.

8 de desembre de 1933

Peces de gres a gran foc de J. Llorens Artigas

El ceramista Josep Llorens Artigas exhibeix a la Sala Parés les darreres realitzacions de ceràmica de gres a gran foc. Aquestes peces són cuites a Barcelona en els forns que Manuel Reguant li ha facilitat.

La ceràmica de J. Llorens Artigas ha assolit en un temps relativament curt una qualitat altíssima. Tothom recorda les primeres obres de Llorens fetes a Charenton, d'una *gaucherie* desconsoladora. Amb pocs anys i amb una gran quantitat de disciplina i altres sacrificis, l'artista ha obtingut les pastes ceràmiques més difícils i les qualitats de cocció més riques. Les peces ceràmiques de Llorens són obres d'art per a gourmets exigents, realitzades amb sensibilitat i netedat.

Les formes dels seus pots, –interpretades, les actualment exhibides a can Parés, pel mestre torner Dionís Peralta, segons dibuixos de l'artista– tenen sempre l'elemental senzillesa de les formes de torn, molt escaients a les del mobiliari modern.

El nom de J. Llorens Artigas és universalment conegut i molt especialment a París. A Barcelona també, sortosament, l'art d'aquest català nòmada és apreciat pels amateurs.

9 de desembre de 1933

Del Saló de Montjuïc

[...] En la secció d'Art Aplicat triomfen els ceramistes J. Llorens Artigas en primer terme per la netedat de les seves peces de gran foc, en les quals, tant com la qualitat el color parla.

20 de juny de 1934

I Saló d'artistes decoradors

[...]Hom assenyala un *menjador* de Josep Palau, i en la vitrina central instal·lada a la sala d'actes del F. A. D., unes mostres de la ceràmica d'alt foc de Josep Llorens Artigas, de formes simples –belles– de qualitat de matèria excel·lentment assolida i de coloració inspirada. Peces conegudes per haver estat exhibides anteriorment, però que tenen la virtut de no haver passat gens de moda. Davant d'aquests gres d'Artigas hom s'adona com són insuficients i mentideres les classificacions *d'art pur* i *art aplicat*, a les quals estigueren tan afeccionats els tractadistes d'estètica vuitcentistes. Aquest vasos emocionen com una tela o una escultura d'un gran mestre.

7 de juny de 1936

R. Benet. *Figura femenina* (fragment). Dibuix a llapis. 1911. Museu Abelló.

FUNDACIÓ RAFAEL BENET
Pau Claris, 148 1er 1a 08009 Barcelona
Tel. 93 215 64 91
fundaciobenet@gmail.com
www.fundaciorafaelbenet.com